

А. Шаиг (1952-чи ил).

АБДҮЛЛА ШАНГИ, ишкисалары хүсүн бир гүвэл тоо озун чадаа көзлө музлым, гайжекш тәрбияни иди. Бүтүн синиф оюу конусуд мазар, дарын бир мазаббет, бүйр бир нөвөлсөн динардай. Самижит Шангийн варлыгын эас көйжүүтэй, замын иди. Онын бүйр нарынчалары, сини-калиши, салал, берчмас, талблагдары корушу, аз-ээлүүнд бир алдаа та тәрбия дорсын оларды. Эдебийт тархижин, байдын парчаларын түшүнлийн демирэм, сэрфийн жағдайларын эд ширина чанчил, тасырда көчөрдүү, ки, дарсын гуртадынтын билдирдүүн эзик вүртүлүнде тоболбор јерлориндэн тарзимен, истанциелдир. Онын озунамхасус афоризмындаа варды:

Инсанлыға ғүввәт дејил, севки һаким олмалы.
Зұлмәтле нур бир арая кирмоз;
Бу күнәшдән вулкан кими һәјат чошсун,
гаңасын.

Шэн-шэн йүрдлар бир гаралын мэсарлалга
демсэнэй.

РҚӘМЛИ
ЈАЗЫЧЫ
ВӘ
ПЕДАГОГ
АБДУЛЛА
ШАИГИН
АНАДАН
АСЫНЫН
ИЛЛИЖИ

әшшли, мунир эмэллэримла
ир күн душарын сојуз мазара.
шарын-тараналарваримла
ир күн сусарам донуб губара.
огта ки, шашир-ватэндэн
үйніда на из галар, на бир нам,
дүжча саадэт ичра шэн-шэн,
түрдүкчү дәдәмдөм өмүр-хоскам,
д ет мони-габанса јад ет!

ШАИГ. 1908.

НУДУЛМАЗ МҮЭЛЛИМ

«Фүзүли дејәндә гәзәл хатирә кәлир, гәзәл де-
нилә «Фүзүли».

Фүзүліә, Вагифа, Мирза Фаталија, Сабира, шига коркымын даңызылармысын мәнделоти бөлді. Еш көр жазылымын ет соңғынан чөттөлгөн телді едәрді. Фүзүліниң «Шипкајтам» анын чарқасын, «Салам» вердім, рұшат деңгелде деңгелдеңдерди. Чемалесин тәйлән едәрдін о заңдарын истисмар, зулма насырлы дүнжасынан туған мәнніліттін габарын шекнілде атып көсті.

Багифиң «Азарычылыгының кечергүші Азэрбай-
жан дилинин иначолукларынан, айнан дарлыгына ху-
исиңде наездри чынбай едәр, шарапиң Азэрбайжан да-
йынчалык тарихидин мұстаса мөвегжін тутар-
ды, солмын да сорраст иғадәләрле еле тәсвир-
дарди ки, тәләбәларни көзлөрни гарышсында ву-
тарып, бир неңәнин учалады.

Мирзэ Әләкәр Сабыри садәчә кечмәккә галмаз,
нүн шәрләрнин мәктәб сәһнәсүндән декламасија
емаји мәсләнди көрарди.
«Әкинчи» гәзестинин Азорбајҹан мәтбуаты та-
ихиндәки ролуну олдугучы йүсек гијметләндирәр,

иетни ёшын кедаңда оны нализын сохуяж, жазан вэ я мослашып амалдын көрүшүнүн мыздылардын сөбөттөрдөн көрсөттөрдөн. Шашы бизимде Азарбайжан, алабыннаның, алтарбасы кечмактал

Шаш музалдан 1919-чу илдан 1924-чу илгем мазкимы, янын бархаласында күпүштүк киммэвэлди. Биринчи реалия мактабчынын учучын сипшиз көркөмдөй көркөмдөй даралаш имчын мактабчынын сипшиз көркөмдөй мурасында иди. Талеблордун аччамаш, киңиди да олса, дарынан иззеттескен коркыншын, ураш тохуңын, жаттар да жең айрым сыйымшыздын. Буланында, олар мурасында сипшиз көркөмдөй көркөмдөй эхлягча ролдарды. Ичинизин, наслеңесин Шаштын бу-аралыгынан иди. Итишамасында жа-ра гаубаш тустану талабын дааласы да эз-захасуц бир жола оларды. Мен Шангын тәрбия киммэвэлдиштүк усуллардан бирин бурада Да етмак истагымын...

Бир күн француз диле дарссы на иш сөнгүй көрді. Мұздыңнан талабалары оң күн марталығында жирилди. О заман да өз алғашты, қочшулығу нақтадаған талабалардан бири визиттер бола кенинде. Бир чынышама жаратып истид, оттурға жерде бирдөң гузу кимни молады. Бү мәсалас діндирилті «чындардың». Шанс мұздағы муди-
літінен күбандар нөмірдің бізде билдірілді; им-
замыны позумы тәлеабыннан ушынына дедін жо-
кагындаң изберет алды:

«Мен инсан болыптарым соң иншаманың күндин
бір көңілдегі бас берімдегі олсуны.» Бундағы
жеке нағис атраптыңдағы сабзет гүргартады. Бү-
заттың көзіндең көзлерінен күзін нағынчы чынхар-
таңдағы күннен күннен көзіндең көзлерінен күзін
нағынчы чынхартаңдағы күннен күннен көзіндең көзлерінен күзін

О, даре дедий мэнгэлдүү хүчтэйлийг дорножлох, бирничий новьдэй драм дээрнээс эмчилжнаа түүхийн веэрэддэй. Ренегатур сэчмийд, рол шүүдээрчдээ доржин узьвэршиж яланхийд көрдэв, маш заманы гүйцэтгэлийн көстэршийлэвэрийн.

1919-үйд реални мөнкүбдүү милди сини-
штадт Шанхайда барып табылды. Сиңи-
штадттын сафарийн таасуулчулуктарынан
Азарбаевдин эрбийлигидин иш гимнокти ту-
шумчылык. «Молда Насретдин»-ин комплексти ту-
шумчылык. Китабханалардын, бөмчилгүй Нариман Нар-
имановуң дараслары, «Башадыр соңа»

шыны в «Пир» нағасай да саҳамнындырылар. Шашгын татарисинең наңр олумнын бу жаъзыда ша деңгиз озуму борч билкүр ки, 1920—24-йилдердә һар өн бинанын Сиримин Нәришон, Даудан Буландар, Газизер Мусаббов, устага Гүлпүрж Јодлаштар колоридар, Шансалымнын ша төлөбәлдерле сыйбыт сәрдәнилар. Бұз-тәзебәрлер адларының ежандың көркемдегендегі мәдениеттерин Шашгын иече бөлжектердең көркемдерлер.

Дөрс китабларнын тартыбын нашнира Шаш хамдаттары сал-олуулуу калмас. О заманы рондада, башкы мактаблардан азбугат жумалынчылардын дундышда онун йынына көрүп, дарс-сона Шаш музалимдин меселөн алардылар. Шаш талабор мухталиф мусаебелдерди. Шаш Ела билирек ки, бу шер парчасы Шангын си масы, дахили алжын ынтымда долгуту ба ынтымда таскынверип.

и ёвина кедәндә оны һәмеше охујан, язан вә
мослашыл алмат үчүн корушын көлини мул-
ларда сөббәт дөлән көрәрдиләр. Шаш бизим
Азэрбайҹан азәйдәйтыйның атрафын көмкәлә
рабар, рус азәйдәйтыйнын, дүнә азәйдәйтыйны
окзымы азәрләрдин да төвләни ездәрди. Азэрбай-
ҹан дилинә «Фауст» да тарчыла ездәрди. Азэрбай-
ҹан охудугу иши мисра инди да јадымдадыр.

зан ки, дүнжалары фикрим долашыркән, илбэ нэ ат вар, нэ ганад вар, нэ дэ јелкән?».

Шаш мэдлээн бээс асууд вахтагынныдаа Пушиний «Капитан гызы», «Дубровский» вэ башгын орлогийн, Лермонтовийн «Мцыгын» поесийн мэдлээндээ, баатар Аббас Саибийн чохын түрүүлжээ, (Дж.) Горькийн «Арбат» ялангуяа монголын дээрээс «Дорога» ижил шүүхийн дээрээс дуусын (герц калмадын дээр) нь, наамын осоо Шаш наадамын эзэнтэй болсон агаарын дилин тарчмын езгийн, Серрантинын «Дэн-Хиккот» вэ башгын мэшүүр эсслэгийн охумын мэслэнийн гардлыг.

Орта мектәбнән сон синфында охујаркән итүмнәң
кабы тәләбәләрни севимли мәдәният педагогик
адәби фәалиттәнин 20 илләйн мунасибәттөн излә-
шүч-чы илиң декабрында јубилеј кечеси тәшкил
ишидиләр.

Жүбілең кеңасындағы тәбрік ингтиңда халықариф комиссары Мұстафа Гулиев гейд етди. «Шуралар Азәрбајчаны, албіт тоғы, Шанс кішінің зинф вүчудул, сары бәнназы, лакин сағламалы, сарсызмас ирадалы, гүзвати-ғәлблі мұсылмандар да рапорларда мөнтақ иди. О за тәбрік индеги бу сеззелді гүрттарды «яшашы даेърлі вакытаман мұсылманимиз Талыбазда».

Жубилеј мұнасибәти илде, «Шандың кечәсіндөн»
хатирә галсын деј, «Талызыздың Абдулла-
хан» адды бир китабда да бурахымышда. Кітап
бчанының «Дүркүлар» белгесін о заман Бакыт-
шылан Исламыл Ынқомат адды мұрлымын «Ша-
шер» илде башланырыдь:

Ә дејирләр, бәшәрлә Фирдовс
иңәчакмиш, дејилми, дүньяныз,
при иисан маләк олурму десо,
дерим: бир мисалы вар, бахыныз,
тәбии шүари-мунисла
иңча Шаиг нүмәнадир мөләкә».

Елэ билирэм ки, бу ше'р нарчасы Шангийн си-
сы, дахили аләми һаггында долгун вэ һөгиг-
сөвүр верир.

АДИЛ ЭФЭНДИЕВ

БАКЫНЫН Коммунист күчесіндегі үчмэртә бәди, сада заңнан көркемдің бир бинавар. Жашлың зияндарлар, нәттә инде да бурадан кеңеңдер болып бина гарышсында бир анылға аяг салханды, миннендар вә монмын бир еңтирамла хөзала дылдарлар.

Оилар бу заман би бинаны жарадан мәмлекеттеги
даш да гојан, бура сыгыл да нахшапшар чакон
бендан даңа чох, оилара бурада дөрөвнөн
жихтийар бир инсанын - мүзгөлдөрдөн хатырылар.
Бина да сыйнын, уйнанын да гедэр дојишсо дә,
бу ағасчылардын яңалыптар она жена да мәйзән
мөхәррим да ташкы мәйнин кашашо, тәрбиән ве елм
да бәди кимни бахшын да мәйзән мәйнин мәйдандар
жарадан бир мәмлекеттеги - Абдулла Шаниг хатырылар.

Абуллах Саадз-Зирбий мәкәт ве мағриф-мәденийиеттән тарихында эн мусаир усулдан орта таңылыш мәктәбин илә йарадылычарынан олмушудар. Бакытда милли мәктәбләренән ана дилли или ёдәййәт музаллимләриңдән бири, зиядатларының бер неча насленин порастын етди мөтәбрәк ёдәй сима, ушагларыны или пеш-кар «языясы басыбы» олмушудар.

Абдулла Шант шаң икән до музаллим, музаллим икән до шант иди. Оны вамильни көзүндүн учалдаш да дөрөд седиңнин синифада идеала чевири болса да мона ела бу вайдалында идеала седиңнин бир мукаммалыкты иди! Рүнгудын көзүлдүнни, мәннен, фитир бир маалатын да көрүлгүнди о. Нам мактагы нам да сенат арасындан барабар берилганды да, табылды да магсади көнчыгында.

Ана дилди та лиим, мұттарғыз әйнәлдерілесінда жарадылып мінші мәккә ведорлы проблемі о дөвдә габагын мазарифтің ииттимасынан ирила сүрдүлу ақтуал нағзары программа болып көрініп, реал, сәмәрзәл үсулдармен жүргізілгенде, оның физикалық тәсілдерінен, әмбебаптың тортынан бирикінде, гираз мұнгахадар, көрініштің шынайылдығынан жарадылады.

Абдулла Шашынинин тарихине көзөмдөрдөн көркемдөн хадимларнандаң дағожы интибаһын көркемдөн хадимларнандаң бири кими фаалијеттә көстәрирди. Онун гырх илә жаһын шәрәфли мүэллимлігі Азэрбайжандын халғы маарифинин тарихине ишыглы сәйніфә кими жа-

Јашар ГАРАЈЕВ

«ШАИГ МЭКТЭБИ»

тыг ханым», «Жахши арха» кими эсэрләри илэдил ачмыш, бәдии әдәбијатла илк дәфә бу эсэрләр васитәсилә таныш олмушлар.

Абдула Шанги «Әзәз и ән» («Ерсимиған гөрмәнләрдә», «Азраз» романлары бизим о дөврүккеген фасиләре, «Көт», «Кобзяк», «Дүрсүн» кимни асарлар лирик наға-иңгашчылышы, «Әдәм», «Ийен фашмийләнүү мәни», «Шаш-ту гадын», «Идей ту инсансын», «Гечопола», «Тандык дада» поемалары сүкүттөп поэзијамызда дахшылардың сыйрасына дахшылар. Эннен кийин түрк мәденийеттеги көркөндең көркөндең миңдән ие көркөндең гүләр фонарь оюнта каласыны дафнә еден ал дафнә бир чуана артын чохдан яштешкендүр. Йүкәш мәндиң иеасаслыгы да зорликтүр, табигат, охлагы ту инсаны вүргүлү, шапардан бир мунашат, ширин романтика ту инч-психологиянын бизим мұрасын байды фикирда мәндән бир мәктебтің инди да ဇашаң, никишә еден оң-әнәләрде сағыла байлар.

Тоңғылдың Сүйіс Үбесі Шапи «мұрас» шең риңкүнін ғолаллардан бирін адланағылымда, де Шапи «Шең мәжтабын» озинамасхе фәрді хүсекіншінші ишара едірді. Шеңде жарадағылығының башшалық Абдулла Шапи соңрада жем мұнгитін, мұтторғызы рұс. Гөрб за түрк шең-риңкүнін жахымдағы «тәсір» ишін позициянын доверуучи мұнасадын бир лириканын яхшы элементтерінде жазылғандаштырылған, Халы береда жем мұнгитінде көрсетілгенде, олардың мәндерінде барындағы мұнгитін анықтаудың мүмкіншіліктерінде, «Заманымның мұнгитілбілділігін», «Иралы» шең разоринни жолу позициянын идиңкір берүү үсүб на инфразададында, халығын, ичтимайын виа мызалиғын көзінен шыкарған асаң жоллардан бірі олмушудар.

Абдулла Шашинн бүтүн ярдачылыгы учы бу да символик бар чыят иди ки, ол иелмө газалдаридан биринин бадын ёдабијатын фольклор, алар дили да азасын месслесине жарып етшишти. («Халт ёдабијаты» таңында, 1911) Ош јардачылыгы, нәне до музалимдиктеги фоалижити да Азарбаевдиктеги дилдин таңында, мусасын музалимдиктеги таңында, көзөнүүнде көрүнүп хүснүү хыдат көзтөрмийдүр. Чархада демек олар ки, Шашинн менен дили XX жер Азарбаевдин насперини, бу наспери бу күнүштөн шағымыннан из жахын олсан беди инфада узлып нулоусидир. Шашиг хүснүүлдөн яени, мусасын ушак ёдабијатынын сөнгүлдүлүгүнде, балянастай халт ярдачылыгынын классик эзизининде, онун мөвзүү ту мотивлердиндөн, Банды формада шашкыннанда жарылды. Абдулла Шашиг о доверя наязыларын, атадыры.

А. Шанд вә І. Чазид (1928-чй ил).

Шаша - «шаш» соознаний. Элди или дау «Шаша» - «ваш». Толысулану сопраздир дау «Шаша» - «ярбап дау» из азаса етимология. Ну шөгүл аз жиене, «күншіл зеррасын» бу күн біз артыншылғылар бір «Лұдуз» нарындарының мәусер көңгіл мұрмұрынан ишегерілінген да корыру.

«Лұдуз» мұблаласатын көңгіл мұсасы, мұстакида ша кіршама бір бадан журнала, мәншес мұсасын шаша на көңгіл айданынан жаралып олардың шаша жохандықтарын арасын иди да біз иншарынан кін. Шаша он олардың күн біз мұмымынан шаша на көңгіл айданынан жаралып олардың.

Дохсан жашлы Шаңг Јенә дә «Үлдүз»ун Іашајан вә Іарадан мәйнии бир мүэллифи оларға галыптыр. Чүнки «Шаң мәктеби»нин эңәнелори «Үлдүз»да да Іашајыр.

